

Işığın ve karanlığın ötesinde

Yaradılışın ilk gününde Tanrı ışığı yarattı ve bunun iyi olduğunu fark etti. Işığı karanlıktan ayırdı, ışığa “gün”, karanlığa ise “gece” adını verdi. Cennette ise insanlar iyiyile kötüyü henüz ayıramıyordu. Adem ve Havva yasak meyveyi yedikleri anda ışık iyiyse, karşıtı olan karanlığın kötü olduğunu anladılar. Adem ve Havva’nın torunları da nesiller boyunca bu formülü geceleri ateşe bakarken tekrar edip durdular.

Yunanlılarsa ışık ve karanlık hakkında farklı bir hikâye anlatır. Tanrılardan önce Kaos vardı. Kaos’tan Dünya, Yeraltı ve Eros oluştu. Kaos, Karanlık ve Gece kardeşleri, ikinci jenerasyonu yarattı. Karanlık ve Gece seviştiler ve ensest çocukları Gün oldu. Kozmosun tarihinde ilk defa ışık vardı. Genetik kanunları ise aynı bugünkü gibiydi: Gün hem babasına hem de annesine benziyordu, Karanlık ve Gecenin mükemmel bir karışımıydı, tıpkı kardeşleri Kıyamet, Kader, Ölüm, Uyku, Rüya, Utanç ve Izdırap gibi.

Yunan mitolojisinde ışık Karanlık’ın düşmanı değil çocuğudur. Karanlık kendini çoğaltmak için dünyaya ışığı gönderir. Işık hareket halindeki karanlıktır. Prometheus tanrılardan ateşi çaldığında, insanlığa acıyı getirdi. Bu durum bir tesadüf değildi: ışığı getiren, beraberinde yıkımı ve karanlığı da getirir. Gün’ün uzaktan kuzeni Medusa’nın gözlerinden ise en karanlık ışık yayılır: bu ışığa bakan herkes taşa dönüşür. Fakat o ışık geldiği yere geri dönerse, yani Medusa kendi gözlerinin bir yansımalarını görürse, o zaman evrende karanlıktan başka bir şey kalmaz. Işık hareket halindeki karanlıktır: durdurulduğunda ise geriye sadece karanlık kalır.

Biz ise Cennet’in Tanrısı ve Hesiodos’un tanrıları arasında sıkışıp kalmışız. Gece olduğunda bile kendimize ışığın iyi, karanlığın kötü olduğunu söylüyoruz, fakat ışıkla karanlığın düşman olmadığına, beraber çalıştıklarının da farkındayız. Karanlık sadece ışığın varlığında görülebilir oluyor: sadece kontrast varsa, yani gölgeler olduğunda görülebiliyor. Rembrandt ve Caravaggio karanlığın ressamı oldukları kadar ışığın da ressamıydı. Kullandıkları *chiaroscuro* tekniği karanlık ve ışık arasındaki tezatın güçlendirilmiş haliydi.

Başarılı bir *chiaroscuro* sadece kontrast değildir, ışık ve karanlık arasında kurulan hassas bir dengedir; yarı yarıya bir ayrışma değil, karanlığın gerçekten karanlık, ışığın ise gerçekten aydınlık olmasını sağlayan ince bir etkileşimdir. Başarısız bir *chiaroscuro* da ise bu etkenlerden biri diğerini gölgede bırakır: çok fazla aydınlık olduğunda, karanlık kaybolur ve ışığın kendisini de beraberinde götürür; çok fazla karanlık olduğunda ise, ışık kaybolur ve beraberinde karanlık da yok olur. Malevich’in işlerine geldiğimizde ise artık “ışık” ve “karanlık” söz konusu değildir, sadece renklerden bahsedebiliriz: beyaz, siyah, kırmızı. Bu sadece soyutlanmalarına dayanmaz. Örneğin Mark Rothko, soyut formlarla birçok başarılı *chiaroscuro* üretmiştir. Bu durum Malevich’in taviz vermez tavrından kaynaklanır: onun açık ve koyu renkleri iki farklı dünyada kalır, bu durum da gerçek ışığın ve karanlığın ortaya çıkmasını önler. Rothko’nun işlerinde ise bu ikisi arasında iletişim vardır; ışık karanlıktan doğar ve aynı şekilde karanlık da ışıktan. Malevich Yaradılış’ı takip ederken, Rothko Hesiodos’un izini sürer.

Chiaroscuro da ışık hareket halindeki karanlıktır: fazla karanlık hareketsizlik anlamına gelir, fazla aydınlık ise huzursuzluk. Uçlarda ise bu spektrum tekrar diğer tarafa düşer: saf karanlık saf aydınlıkla aynıdır. Kendimizi tamamen karanlıkta bulmakla, saf ve parlak

ışıkla kör olmak arasında bir fark var mıdır? Aslen, ışık ve karanlık arasındaki tercih biri ya da öteki meselesi değildir; bütün dünyamız *chiaroscuro*dur.

Gün boyunca ekranlardan gözlerimize yayılan ışık yirmi dört saatlik fizyolojik ritmimizi sekteye uğratar; karanlık oturma odalarındaki siyah ekranlardaki ışık imgeleri ise günlük hayatımızın *chiaroscuro*sunu oluşturur. 1967'de Fransız filozof Guy Debord bizleri "gösteri toplumu" olarak tanımladı. Bu esas olarak dünyamızın *chiaroscuro*sunun terazide ışığa doğru kaydığı anlamına geliyor: toplumumuz görünürlük fazlalığı, imgeye olan vurgu, görüntülerin ve neon ışıkların cazibesiyle dengesini kaybetti. Bu noktada mitoloji bizim aleyhimize çalışıyor: "Ve Tanrı ışığı gördü ve ışık iyiydi" (Yaratılış 1:4) daimi ışık bombardımanından çılgına dönmüş insanlığa yardımcı olamıyor.

Işığın ve karanlığın ötesinde aynı zamanda iyinin ve kötünün ötesinde anlamına da gelir. Büyüteçle karıncaları yakan bir çocuk. Bir Afgan düğününe atılan bombanın parlak ışığı. Keskin nişancı tüfeğindeki kırmızı lazer. Skandal arayan bir paparazzinin çakan flaşları. Nükleer bir patlamanın görüntüsü bile sadece kör edici bir ışığın ve karanlık bulutların *chiaroscuro*su değildir, aynı zamanda ahlâki bir *chiaroscuro*dur: gözlerimizi alamayacağımız kadar korkunç bir yıkım. Işığın iyi karanlığınsa kötü olduğuna dair kanımızın aksine, aslen ışık genellikle gri bir alandır; iyiyle kötünün buluştuğu, karıştığı ve birbirini pekiştirdiği bir alan.

Işığın iyi karanlığın kötü olduğuna dair kesin fikrimiz-Kutsal Kitap mirasımız- 18. yüzyıl Aydınlanma sürecinde sekülerleştirildi. Artık ışığı karanlıktan ayıran ve ışığın iyi olduğunu gören Tanrı değil insan aklıydı. İlerleme ışık, eylemsizlik karanlıktır; teknoloji ışık, fiziksel emek karanlıktır; Avrupa ışık, barbarlık ise karanlıktır. Bu yeni bir mitoloji gibi gözükse de esasen Yaratılış'tan beri insanlığın tutunduğu düşünceyle aynıdır: ışık iyidir, karanlık kötüdür ve ikisi birbirinden tamamen ayrıdır.

Işık ve karanlıkla ilgili yeni bir mitoloji yaratmak isteyenler İncil'in ötesine bakmalıdır, örneğin tarihte geriye gidip Hesiodos'a. Bazı sanatçıların ve düşünürlerin çalışmalarında bu yeni mitolojiye dair belirtiler bulunabilir. Şimdiye kadar bu belirtiler çoğunlukla tâli görünüşler, karakalem taslaklar ve eskiz desenlerinden oluşuyor, fakat yine de yeni bir dünya ihtimalini ileri sürüyor: karanlığın ateşten daha tehlikeli olmadığı, aydınlanmanın hem ilerleme hem yıkım anlamına geldiği, ışığın karanlığın kızı olduğu bir *chiaroscuro* dünyası.

Rik Peters (1989) felsefeci. Amsterdam'da (UvA ve VU Üniversitelerinde) ve Venedik Ca'Foscari Üniversitesi'nde felsefe ve klasik diller üzerine eğitim gördü. Chicago'da yaşıyor ve çalışıyor.